

Ігор Власюк
(м. Житомир)

СЕЛЯНСЬКІ ТОВАРИСТВА ВЗАЄМОДОПОМОГИ НА ВОЛИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1920-Х РР.

Дослідження діяльності селянських товариств взаємодопомоги (СТВ) в Україні у 1920-х рр. є актуальною проблемою в історичній науці, враховуючи сучасні проблеми розвитку селянських господарств та потребу у вивченні історичного досвіду діяльності таких організацій. Вона потребує комплексного дослідження, звільнення від заідеологізованості. Тема цього дослідження знайшла своє часткове відображення у працях сучасних дослідників: О. Абраумової, С. Корновенка [1], О. Ганжі [2], М. Журби [5], С.Костенка [6], С. Маркової [7], С. Свистовича [11] та ін.

Метою дослідження є аналіз діяльності селянських товариств взаємодопомоги на Волині у 1925–1930 рр., з урахуванням новітніх досліджень проблеми та архівних джерел.

Комітети взаємодопомоги (КВД) організовувалися згідно постанови РНК УСРР від 23 грудня 1921 року і мали своєю метою надання матеріальної та трудової взаємодопомоги своїм членам, допомоги їм на випадок стихійних лих, забезпечення соціального захисту бідних селян.

Згідно положення 1925 р., у селах СТВ засновувалися постановою загальних зборів селян, які мали право обирати у ради робітничих та селянських депутатів; користувалися з моменту їхньої реєстрації правами юридичної особи та виконували свої завдання самостійно [3, арк. 4-7].

У рішеннях першого розширеного пленуму працівників СТВ з трьох округ Волині від 26-28.05.1925 р. зазначалося, що ці товариства мають своєю метою політичне завдання радянської влади та компартії – змицка незаможника із середняком [3, арк. 28]. Також приділялася серйозна увага і боротьбі із заможним селянством.

Цікавим є документ про хід перевиборів КВД у Волинській, Коростенській та Шепетівській округах губернії в лютому 1925 р. Сама кампанія з перевиборів КВД проводилася надзвичайно кволо, більшість сільських рад навіть не знали про неї; у районах та селах не було відповідних планів та інструкцій; окружні виконкоми ставились байдуже до цього. Влада, намагаючись врятувати ситуацію, відрядила на місця певну кількість робітників для проведення необхідних заходів кампанії [4, арк. 14, 23].

Значна увага діяльності СТВ приділялася на сторінках газети «Радянська Волинь». Так, зокрема в номерах за січень 1925 р. зазначалося, що ці комітети у багатьох селах Волині в очах селянства були непотрібними, сумнівною вважалася їхня користь, оскільки окрім збору зерна чи грошей та розподілу їх вони більше нічим не займались. В той же час підкреслювалося, що заходи соціальної допомоги (у т. ч. самопомоги) були нагальною потребою [8, с. 3].

У складі президій районних і сільських СТВ в трьох округах Волині у 1925 р. найбільше було членів КНС та середняків (напр., у Житомирській окрузі – відповідно 9755 та 9633, Коростенській – 543 та 283, Шепетівській – 740 середняків). Отже, представники середньої групи селянства теж складали вагомий відсоток у складі керівних органів СТВ. Партійний склад президій свідчив поки про мізерну кількість членів та кандидатів у члени КП(б)У (у Коростенській окрузі – 28, Житомирській – 28, Шепетівській – 53) [3, арк. 33-35].

Станом на грудень 1927 р. СТВ загалом не лише подолали труднощі, але вже відігравали значну роль у громадському та політичному житті села. У Волинській окрузі, наприклад, на 1.12.1927 р. існувало 408 СТВ, що нараховували у своєму складі 56384 члена (у т. ч. 3483 жінки). Земельний фонд цих товариств в окрузі складав 2986 дес. землі, натуральний фонд – 86379 пуд., грошовий фонд – 14562 пуд. Допомоги ці СТВ видали на 29872 пуд.; трудову допомогу надано 3521 господарству. Роботою їх керували секретаріати районних виконкомів. До вересня 1927 р., згідно постанови центру та окружного виконкому, було ліквідовано усі 13 районних СТВ [10, с. 3]. Причинами цього називалися: відсутність коштів на утримання їхніх працівників; недостатнє інструктування ними низових осередків; відсутність членів товариств на засіданнях та у період роботи тощо [9, с. 5].

Майновий стан СТВ у Волинській окрузі був на грудень 1927 р. задовільним залежно від конкретних товариств: 176 магазинів, 21 будівля, 45 плугів, 23 віялки, 76 борін, 25 культиваторів, 10 молотарок, 3 вітряки тощо. СТВ отримали від ЦК СТВ 1000 крб. для придбання сільськогосподарського реманенту та розведення хмільників [10, с. 3].

У наступні роки на СТВ поклалися завдання щодо колективізації селянських господарств: заборона надавати допомогу одноосібним господарствам селян усупільнення засівів; організація колективних об'єднань незаможних та середняцьких селянських господарств (колгоспів) (на ці заходи мало бути виділено в УСРР у 1929–1930 рр. 1,5 млн. крб. коштів СТВ) [7, с. 183].

Однак, розвиток СТВ почав набувати суперечливого із завданнями влади характеру. Так, у рішеннях Першої Всеукраїнської конференції СТВ (1927 р.) зазначалося, що важливим завданням їх було підтягування незаможних селянських господарств до рівня середньозаможних. Це вело до поліпшення майнового стану, отримання пільгових кредитів та змін у психології селян-господарів, що було не на користь ідеології правлячого сталінського режиму. В умовах проведення суцільної колективізації ВУЦВК та РНК УСРР ухвалили у 1930 р. постанову про реорганізацію СТВ в селах, у яких було її проведено, а остаточно діяльність СТВ було припинено у 1932 р. [6, с. 71].

Отже, як показав досвід діяльності СТВ на Волині, реально вони змогли нормально налагодити свою роботу лише у другій половині 1920-х

рр., що пояснювалося фінансовими проблемами і становищем села, а також суб'єктивними чинниками як з боку селянства, так і з боку влади. Протягом свого існування ці товариства знаходились під пильним контролем влади і фактично спрямовувались нею у напрямі подальшої колективізації селянських господарств.

Список використаних джерел та літератури

1. Абразумова О. М., Корновенко С. В. Суспільно-політична активність селянства УСРР у роки непу: монографія. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2017. 190 с.
2. Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.). К.: Ін-т історії України НАНУ, 2000. 208 с.
3. ДАЖО (Держ. архів Житомирської області). Ф. Р. 28. Оп. 1. Спр. 154. 62 арк.
4. ДАЖО. Ф. Р. 28. Оп. 1. Спр. 155. 32 арк.
5. Журба М. А. Селянські громадські об'єднання України в контексті міжреспубліканських зв'язків (20-ті рр. XX ст.) // Гілея. Історичні науки. 2010. Вип. 34. С. 115-126.
6. Костенко С. В. Класові селянські спілки в Україні: 20-ті – початок 30-х років XX століття // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. Вип. 7. С. 66-73.
7. Маркова С. В. http://e-cat.scilib.chnu.edu.ua/cgi/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&Z21ID=&I21DBN=AREF&P21DBN=AREF&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Суспільно-політичні зміни в українському селі у контексті формування комуністичної системи (1917-1933 рр.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 «Історія України». Кам'янець-Подільський, 2015. 534 с.
8. Радянська Волинь. 6 січня 1925 р. Ч. 4 (128).
9. Радянська Волинь. 27 серпня 1927 р. №101 (1555).
10. Радянська Волинь. 22 грудня 1927 р. №150 (1604).
11. Свистович С. Система радянських громадських об'єднань Української РСР в 20-30-ті роки XX століття // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. 2007. №16. С. 16-26.

Людмила Гуцало
(м. Житомир)

ЕТНОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА

Василь Григорович Кравченко – видатний етнограф, фольклорист. З приїздом у 1900 р. до Житомира він бере активну участь в організації Волинського наукового товариства, а з 1901 р. очолює його етнографічну секцію. Стараннями В. Кравченка при Волинському науковому товаристві з 1907 р. почав працювати етнографічний відділ краєзнавчого музею. Очоливши його, вчений багато працює над укомплектуванням фондів, питаннями методики етнографічних досліджень. Завдяки зусиллям дослідника етнографічний відділ став одним із найбільших в Україні.